Nr 112.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa pensionsbestämmelser för lärarinnor vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna m. m.; given Stockholms slott den 23 februari 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF.

K. G. Ewerlöf.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med chefen för ecklesiastikdepartementet anmäler statsrådet Ewerlöf uppkomna frågor angående vissa pensionsbestämmelser för lärarinnor vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna m. m. och anför därvid följande.

1:o.

I § 17 av reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt — vilken paragraf motsvarar § 1 mom. 5 i kungörelsen den 23 december 1910 (nr 145) angående pensionering av den kvinnliga lärarpersonalen vid enskilda läroanstalter — stadgas, att rätt för delägare i anstalten att efter avgång från anställning, som avses i reglementet, komma i åtnjutande av pension inträder den 1 juli det kalenderår, då delägaren fyller 55 år, under det att skyldighet att avgå från sådan anställning inträder den 30 juni det kalen-

derår, då delägaren fyller 60 år. Skolöverstyrelsen må dock medgiva delägare att kvarstå i anställningen längst till och med den 30 juni det kalenderår, då hon fyller 63 år. I punkt 4 av de genom kungörelse den 18 juni 1925 (nr 326) fastställda övergångsbestämmelserna till avdelning A i kungörelsen den 29 oktober 1909 (nr 154) angående avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter samt angående statsunderstöd åt dessa läroanstalter m. m. föreskrives emellertid, att medgivande som nyss sagts tills vidare icke må lämnas ämneslärarinna, såvida icke vederbörande skola förklarar sig villig att bestrida samtliga kostnader för avlönandet av lärarinnan.

Pensionstagare hos lärarinnornas pensionsanstalt är under vissa villkor berättigad till tilläggspension enligt kungörelsen den 18 november 1921 (nr 703) eller — i undantagsfall — enligt kungörelsen den 31 december 1917 (nr 965). Rätt till tilläggspension inträder tidigast den 1 juli det kalenderår, då pensionstagaren fyller 60 år.

Pension från lärarinnornas pensionsanstalt utgår i regel med belopp, som vid tidpunkten för pensionens tillträde motsvarar de av och för delägaren erlagda pensionsavgifterna. I intet fall må pensionens belopp överstiga 1 500 kronor om året. Om pensionen uppgår till sagda belopp, utgår tilläggspensionen med högst 900 kronor för år. Pensionstagare, som åtnjuter tilläggspension, erhåller å summan av förenämnda pensionsförmåner dels pensionsförhöjning (förhöjning I) enligt § 3 mom. 1 i kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 280) med bestämmelser om ny pension för vissa pensionerade f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer, dels dyrtidstillägg enligt kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 275) med allmänna grunder för dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer. Därjämte åtnjuter pensionstagaren kristillägg.

I skrivelse den 15 januari 1942 hemställde skolöverstyrelsen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att upphäva förut berörda punkt 4 i övergångsbestämmelserna till avdelning A i kungörelsen den 29 oktober 1909 (nr 154). Statskontoret avstyrkte i utlåtande den 20 februari 1942 överstyrelsens hemställan, därvid statskontoret framhöll, bland annat, att ett bifall till densamma dels skulle kunna medföra svårigheter för yngre lärarinnor att erhålla anställning, dels skulle minska möjligheterna att erhålla ny anställning för vissa äldre lärarinnor, vilka till följd av den år 1927 beslutade omorganisationen av det högre skolväsendet och senare i anslutning därtill verkställda organisatoriska ändringar entledigats från sina befattningar och i samband därmed tillerkänts ersättning av statsmedel. Sedan skolöverstyrelsen med anledning av statskontorets utlåtande ånyo yttrat sig i ärendet den 12 mars 1942, fann Kungl. Maj:t i beslut den 17 april 1942 framställningen icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Med utlåtande den 6 november 1944 har skolöverstyrelsen överlämnat en till Kungl. Maj:t ställd, den 17 juni 1944 dagtecknad skrivelse, vari *centralstyrelsen för flick- och samskoleföreningen* anhållit, att Kungl. Maj:t måtte

besluta om sådan ändring av § 17 i reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt, att delägare, om hon så önskade, finge kvarstå i sin befattning till den 1 juli det kalenderår, under vilket hon fyllde 65 år, under förutsättning att hon kunde förete friskintyg av läkare. Till stöd för sin framställning har centralstyrelsen anfört bland annat följande.

Vid de högre kommunala skolorna är ämneslärare enligt tjänstepensionsreglementena såväl av år 1939 som av år 1943 skyldig att avgå från sin befattning först vid slutet av det kalenderhalvår, då vederbörande uppnår 65 års ålder.

Då lärarinnorna vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna i såväl löne- som pensionshänseende äro avsevärt sämre ställda än sina kolleger vid de högre kommunala skolorna, har från de förra lärarinnornas sida uttalats det önskemålet, att de, åtminstone vad pensionsåldern beträffar, skulle uppnå jämställdhet med de senare såtillvida, att lärarinna vid statsunderstödd enskild läroanstalt kunde, om hon så önskar, kvarstå i sin tjänst till den 1 juli det kalenderår, då hon fyller 65 år, under förutsättning att hon kan förete friskintyg från läkare.

En sådan ändring av pensionsreglementets stadgande om pensionsåldern är så mycket mer önskvärd som den bestämmelse, att lärarinna äger möjlighet att kvarstå i sin befattning till 63 års ålder, därest vederbörande skola ikläder sig hela kostnaden för hennes avlönande, numera tillämpas i mycket ringa utsträckning, antagligen beroende på de enskilda skolornas svaga ekonomi.

I detta sammanhang må kanske även framhållas det beslut, som fattades av 1943 års riksdag, att punkt 7 i övergångsbestämmelserna till 1939 års tjänstepensionsreglemente för lärare vid högre kommunala skolor, enligt vilken pensionsåldern för vissa lärarinnor skulle inträda vid utgången av det kalenderhalvår, varunder befattningshavaren uppnådde en ålder av 60 år, ändrades därhän att på framställning av befattningshavaren Kungl. Maj:t kunde besluta, att pensionsåldern skulle inträda vid den tidpunkt, som föreskrives i § 17 av samma reglemente, d. v. s. för befattningshavare, tillhörande lönegraderna 13—30, vid utgången av det kalenderhalvår, varunder befattningshavaren uppnår 65 års ålder.

Sedan centralstyrelsens förevarande framställning, i enlighet med vad skolöverstyrelsen i sitt utlåtande hemställt, överlämnats till *1944 års lönekommitté för privatläroverken,* har kommittén den 6 december 1944 avgivit yttrande i ärendet. Kommittén har därvid åberopat en av kommittén under hand införskaffad, av *direktören i statens pensionsanstalt S. Lindstedt* utarbetad promemoria, i vilken anförts bland annat följande.

Förevarande framställning avser, att delägare i lärarinnornas pensionsanstalt skall erhålla rätt att efter eget val kvarstå i tjänst till den 1 juli det kalenderår, då hon fyller 65 år.

Vid bedömande av den inverkan ett bifall till framställningen skulle få på statens utgifter för bidrag till lärarinnornas löne- och pensionsförmåner torde man böra bortse från den nuvarande möjligheten för lärarinna att få tillstånd att kvarstå i anställningen efter fyllda 60 år, därest skolan åtager sig samtliga kostnader för hennes avlönande. Denna möjlighet har nämligen sällan utnyttjats, antagligen beroende på att skolornas ekonomi i allmänhet utgjort hinder för ett sådant åtagande. Likaledes synes man kunna bortse från de undantagsfall, då lärarinna avgår med pension från lärarinnornas pensionsanstalt mellan 55 och 60 års ålder. Frågan begränsas där-

igenom till en jämförelse mellan, å ena sidan, det fall, att lärarinnan kvarstår i tjänst efter fyllda 60 år och, å andra sidan, att hon avgår med pension vid sagda ålder.

I förra fallet skulle staten hava att vidkännas kostnader för bidrag till lärarinnans avlöning samt till pensionsavgift till lärarinnornas pensionsanstalt. Utgår man från att fråga är om en kvalificerad ämneslärarinna med full tjänstgöring i högsta lönegraden (ortsgrupp I), uppgå statens årliga utgifter för lärarinnebefattningen till sammanlagt 3 824 kronor jämte kristillägg.

I senare fallet skulle staten hava att vidkännas kostnader för bidrag till avlönande av den pensionerade lärarinnans efterträdare och till pensionsavgift till lärarinnornas pensionsanstalt för henne samt att för den pensionerade lärarinnan bestrida utgifterna för tilläggspension, pensionsförhöjning samt dyrtids- och kristillägg. Under förutsättning att efterträdaren tillhör lägsta lönegraden bidrager staten till hennes avlöning med tillhopa 3 184 kronor, bortsett från kristillägg. Antager man att den pensionerade lärarinnan åtnjuter pension från lärarinnornas pensionsanstalt med 1 500 kronor och tilläggspension med 900 kronor, har staten att för henne utgiva tillhopa 1 968 kronor, bortsett från kristillägg. Statens årliga utgifter för lärarinnebefattningen skulle sålunda inberäknat pensionsbidrag bliva 5 212 kronor jämte kristillägg å såväl efterträdarens avlöning som den avgångna lärarinnans pensionsförmåner. Ur kostnadssynpunkt synes alltså från statens sida intet vara att erinra mot bifall till den gjorda framställningen.

Emellertid skulle ett framflyttande i enlighet med framställningen av tidpunkten för avgångsskyldighetens inträde innebära, att nu gällande, till åldrar mellan 55 och 60 år begränsade valfrihet i fråga om den ålder, som för delägare i lärarinnornas pensionsanstalt motsvarar pensionsåldern, skulle utsträckas till att omfatta åldrar upp till 65 år. En dylik åtgärd synes vara ägnad att föregripa den utredning rörande formen för det fortsatta bedrivandet av pensionsanstaltens verksamhet samt därmed sammanhängande spörsmål, som 1944 års pensionsutredning enligt meddelade direktiv har att verkställa och som lärer få antagas komma att innefatta bland annat prövning av frågorna om avgångsskyldighet och pensionsålder. Att vidtaga den i framställningen begärda reglementsändringen innan sådan prövning skett synes ej böra ifrågakomma, även om det är antagligt att nämnda pensionsutredning kommer att föreslå en framflyttning av tidpunkten för avgångsskyldighetens inträde.

Däremot synes hinder icke möta att — utan att avvakta nyssnämnda utredning — i viss mån tillgodose framställningens syfte genom att upphäva förberörda, allenast tills vidare gällande föreskrift om att tillstånd att kvarstå i anställningen efter fyllda 60 år får av skolöverstyrelsen lämnas allenast under förutsättning, att skolan förklarat sig villig att bestrida samtliga kostnader för vederbörandes avlöning. Åtskilliga omständigheter synas fastmer tala för att så sker. Föreskriften, vilken torde sakna motstycke inom den genom statens försorg ordnade pensioneringen i övrigt, är sålunda icke längre behövlig för tillgodoseende av det med densamma avsedda ändamålet, nämligen att underlätta övergången till den av 1925 års riksdag beslutade regleringen av vissa förhållanden beträffande privatskolorna (se prop. nr 214/1925, s. 77). Vidare skulle föreskriftens upphävande komma att medföra utgiftsbesparing för statsverket. Att möjlighet beredes ifrågavarande ämneslärarinnor att kvarstå i anställningen efter uppnådd »pensionsålder» av 60 år utan iakttagande av nu gällande villkor i fråga om bestridande av kostnaderna för avlöningen synes därjämte skäligt med hänsyn till bland

annat att folkskollärarinnor och ämneslärarinnor vid högre kommunala skolor, för vilka pensionsåldern är väsentligt högre (63 respektive 65 år), kunna, liksom de i lärarinnornas pensionsanstalt delaktiga övningslärarinnorna, erhålla tillstånd att kvarstå i tjänst efter pensionsåldern utan att statsbidragen till avlöningen därför indragas. I betraktande av nu berörda förhållanden synas de av statskontoret i dess utlåtande den 20 februari 1942 gjorda erinringarna ej böra tillmätas avgörande betydelse. För upphävande av ifrågavarande föreskrift, vilken underställts 1925 års riksdag för fastställelse, torde riksdagens medverkan erfordras.

Med hänsyn till den låga »pensionsålder», som gäller för i lärarinnornas pensionsanstalt delaktig lärarinna, och i betraktande av att befattningshavare med pensionsrätt enligt reglementet för statens pensionsanstalt kan tillåtas kvarstå i tjänst intill fem år efter pensionsålderns inträde synes det för övrigt kunna starkt ifrågasättas att — i samband med upphävande av ovannämnda föreskrift — framflytta den i § 17 andra stycket reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt och i § 1 mom. 5 andra stycket kungörelsen den 23 december 1910 (nr 145) fastställda tidpunkt, intill vilken kvarstående av skolöverstyrelsen längst kan medgivas, till den 1 juli det kalenderår, då delägare fyller 65 år. Någon olägenhet i pensionshänseende torde en dylik åtgärd i varje fall icke föranleda. Härför erforderliga författningsändringar torde dock — bortsett från komplettering av de till reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt fogade tabellerna — icke kunna vidtagas utan riksdagens medverkan.

För egen del har *lönekommittén* anfört bland annat följande.

I motiveringen för framställningen har centralstyrelsen erinrat bl. a. om de för delägare i lärarinnornas pensionsanstalt gällande bestämmelserna om kvarstående i tjänst. Det torde kunna antagas, att centralstyrelsen med sin ansökan även avsett ett upphävande av den genom kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 326) i avlöningskungörelsen den 29 oktober 1909 (nr 154) införda övergångsbestämmelsen 4 om att skolöverstyrelsen tills vidare icke må lämna ämneslärarinna medgivande att kvarstå i tjänst, såvida icke vederbörande skola förklarar sig villig att bestrida samtliga kostnader för avlönandet av lärarinnan.

De sakkunniga ha i sitt utredningsarbete kunnat konstatera, att reallönerna, d. v. s. de sammanlagda löneförmånerna från staten, kommunen, skolan och annan enskild, för lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter ofta ligga 2 000 à 3 000 och t. o. m. uppåt 4 000 kronor under lönerna för motsvarande lärarinnor vid kommunala flickskolor. Pensionerna äro avsevärt lägre för ämneslärarinnorna vid privatskolorna än vid de kommunala flickskolorna. Detta för lärarinnorna vid privatskolorna ogynnsamma läge blir så mycket mer framträdande genom de gällande bestämmelserna om pensionsålder och kvarstående i tjänst. För ordinarie och extra ordinarie ämneslärare vid kommunal flickskola inträder pensionsåldern vid utgången av det kalenderhalvår, varunder läraren uppnår en levnadsålder av 65 år. Anstånd med avskedet, resp. bibehållande i befattningen kan medgivas, då särskilda omständigheter därtill föranleda, upp till tre år efter pensionsåldern. För ordinarie och extra ordinarie lärare i övningsämnen vid kommunal flickskola gälla följande pensionsåldrar, nämligen för lärare i teckning, slöjd eller hushållsgöromål 65 år och för lärare i musik eller gymnastik med lek och idrott 63 år. Pensionsåldern inträder vid utgången av det kalenderhalvår, varunder läraren uppnår nyssnämnda levnadsålder. Han har möjlighet att erhålla tillstånd att kvarstå i tjänst under fem år.

Delägare i lärarinnornas pensionsanstalt har skyldighet att avgå den 30 juni det kalenderår, då hon fyller 60 år. För sådan lärarinna kan »pensionsåldern» alltså inträda vid 59 års ålder. Den författningsenliga möjligheten att kvarstå i tjänst till den 30 juni det kalenderår, då lärarinnan fyller 63 år, är för ämneslärarinna illusorisk på grund av den förutnämnda övergångsbestämmelsen angående skyldighet för skolan att bestrida samtliga kostnader för avlönandet av lärarinnan. Enligt vad de sakkunniga under hand inhämtat från skolöverstyrelsen har ämbetsverket under de senaste 10 åren medgivit anstånd med avsked för 5 föreståndarinnor, tillika ämneslärarinnor, och 10 övningslärarinnor. Det senaste beslutet för ämneslärarinna är daterat den 19 maj 1938 och gällde en föreståndarinna, som skulle fylla 60 år den 22 oktober 1938. Hon erhöll tillstånd att kvarstå intill utgången av juni 1939. I fråga om beviljande av anstånd med avsked för övningslärarinnor har skolöverstyrelsen sedan år 1933 intagit en restriktiv ståndpunkt, vilket läroanstalterna haft kännedom om.

De sakkunniga anse det angeläget och befogat att redan nu föreslå åtgärder, som, utan att föregripa vare sig de sakkunnigas eget eller 1944 års pensionsutrednings slutliga förslag, kunna på här ifrågavarande område medföra en viss utjämning i förhållandet mellan de privatanställda och de kommunalanställda lärarinnornas ställning. De sakkunniga anse sig med denna utgångspunkt böra förorda åtgärder för upphävande av den genom kungörelsen den 18 juni 1925 (nr 326) införda övergångsbestämmelsen 4 i avlöningskungörelsen och utsträckning av den tid, intill vilken kvarstående i tjänst kan medgivas, till den 30 juni det kalenderår, då lärarinnan fyller 65 år. Det torde icke kunna anföras några vägande skäl — ekonomiska eller sociala — mot författningsändringar av nu angivet innehåll. Såsom framgår av direktör Lindstedts promemoria skulle övergångsbestämmelsens upphävande nämligen medföra utgiftsbesparing för statsverket. Enär det ankommer på skolöverstyrelsen att pröva ansökningarna om kvarstående i tjänst och ämbetsverket har möjlighet att överblicka tillgången på lärare i arbetsmarknaden, torde man icke behöva befara, att de ifrågasatta ändringarna skola försvåra möjligheterna för andra kvalificerade lärare att erhålla anställning.

Statskontoret har i ett den 9 januari 1945 avgivet utlåtande förklarat, att ämbetsverket med hänsyn till nu föreliggande förhållanden icke ville motsätta sig bifall till centralstyrelsens framställning på sätt förordats av lönekommittén.

Föredraganden. För egen del finner jag skäligt att delägare i lärarinnornas pensionsanstalt erhåller ökade möjligheter att kvarstå i tjänst efter utgången av juni månad det kalenderår, då hon fyller 60 år, i den mån detta kan ske utan föregripande av pågående utredningar på hithörande områden. I överensstämmelse härmed anser jag framställningen böra tillmötesgås i den utsträckning, 1944 års lönekommitté för privatläroverken och statskontoret förordat, i synnerhet som ett sådant tillmötesgående icke kommer att medföra ökade utgifter för statsverket utan tvärtom besparingar. Jag tillstyrker därför upphävande av föreskriften, att ämneslärarinna, som är delägare i lärarinnornas pensionsanstalt, icke må erhålla tillstånd att kvarstå i tjänst, med mindre skolan förklarar sig villig bestrida samtliga kostnader för avlönandet av lärarinnan. Vidare förordar jag, att skolöverstyrelsen berättigas medgiva delägare

i anstalten att kvarstå i tjänst längst till och med den 30 juni det kalenderår, då hon fyller 65 år.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser för genomförande av de ändringar i fråga om medgivande för delägare i lärarinnornas pensionsanstalt att kvarstå i tjänst, som av mig i det föregående förordats.

2:o.

I syfte att för lärarinnorna vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna mildra verkningarna av de ändringar i skolorganisationen, som föranletts av den år 1927 beslutade skolreformen och av riksdagen i anslutning därtill senare fattade beslut ävensom av inrättandet av kommunala flickskolor, hava bestämmelser meddelats om årlig ersättning av statsmedel åt vissa av nämnda lärarinnor, vilka till följd av berörda ändringar i skolväsendets organisation blivit entledigade eller erhållit minskad tjänstgöring. Ifrågavarande bestämmelser innefattas i kungörelsen den 9 oktober 1931 (nr 344) om ersättning åt vissa lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter — i det följande kallad ersättningskungörelsen — med däri genom kungörelser den 28 juli 1932 (nr 384), den 24 juli 1934 (nr 448), den 30 juni 1937 (nr 689) och den 15 juni 1939 (nr 244) vidtagna ändringar. Ersättningskungörelsen gäller jämlikt föreskrift i kungörelsen den 30 juni 1937 (nr 689) tills vidare intill utgången av juni 1945. I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag (VIII ht, s. 305) har emellertid föreslagits, att de nuvarande bestämmelserna skola erhålla fortsatt giltighet ytterligare fem år.

I § 1 ersättningskungörelsen särskiljas tre olika kategorier lärarinnor, vilka kunna komma i åtnjutande av ersättning.

Ersättning enligt § 1 mom. 1 — författningsrummets nu gällande lydelse har fastställts genom kungörelsen nr 689/1937 — kan tillerkännas ämneslärarinna eller lärarinna i övningsämne, vilken gått förlustig sin anställning på grund av att verksamheten upphört vid den skola, där hon varit anställd. Förutsättning för erhållande av ersättning enligt nu ifrågavarande författningsrum är, bland annat, att lärarinnan vid början av skolans avveckling uppnått en ålder av 50 år. Ersättningen utgår från den tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, intill den 1 juli det kalenderår, under vilket lärarinnan fyller 60 år.

Ersättning enligt § 1 mom. 2 ersättningskungörelsen — författningsrummets nu gällande lydelse har fastställts genom kungörelsen nr 244/1939 — kan oavsett åldern under vissa villkor tillerkännas ämneslärarinna eller lärarinna i övningsämne, vilken entledigats på grund av att verksamheten vid skolan nedlagts eller inskränkts. I detta fall förutsättes uttryckligen att åt lärarinnan icke kunnat beredas anställning vid statsläroverk eller statsunder-

stödd kommunal eller enskild läroanstalt. Ersättningen utgår för tid Kungl. Maj:t bestämmer.

Ersättning enligt § 1 mom. 3 ersättningskungörelsen — författningsrummets nu gällande lydelse har fastställts genom kungörelsen nr 689/1937 — kan oavsett levnadsåldern tillerkännas lärarinna i övningsämne, vilkens tjänstgöring på närmare angivet sätt begränsats under fortgående avveckling av den skola, vid vilken hon varit anställd. Ersättningen utgår efter Kungl. Maj:ts beprövande för läsår, varunder omfattningen av hennes tjänstgöring sålunda begränsats.

Ersättning, som tillerkänts lärarinna med stöd av ersättningskungörelsen, utbetalas av statskontoret.

Samtliga lärarinnor, vilka kunna komma i åtnjutande av ersättning enligt nämnda kungörelse, torde vara delägare i lärarinnornas pensionsanstalt. Beträffande vissa av de lärarinnor, som erhållit sådan ersättning, hava särskilda pensionsbestämmelser meddelats.

Sålunda har frågan om pensionering av lärarinna, som erhållit ersättning jämlikt § 1 mom. 1 ersättningskungörelsen, närmare reglerats i kungörelse den 9 oktober 1931 (nr 345). Enligt § 1 sistnämnda kungörelse gäller såsom huvudregel, att sådan lärarinna med avseende på pension skall hava samma rättigheter och skyldigheter, som om hon fortfarande innehade den befattning, från vilken hon entledigats. I § 2 stadgas, att lärarinna som nyss nämnts icke må tillträda pension före den 1 juli det kalenderår, under vilket hon uppnår 60 års ålder. Pensionsavgifter skola enligt § 3 årligen utgå med samma belopp som skulle hava utgått, därest lärarinnan fortfarande innehaft den befattning, från vilken hon entledigats. För lärarinna, som är delägare i lärarinnornas pensionsanstalt, utgår jämlikt § 4 statsbidrag med 60 procent av den lägsta pensionsavgift, varom stadgas i § 1 mom. 3 kungörelsen den 23 december 1910 (nr 145, s. 1). I den mån pensionsavgift till anstalten icke utgår av statsmedel, skall densamma avdragas å det lärarinnan tillkommande ersättningsbeloppet. Jämlikt § 5 åligger det direktionen över lärarinnornas pensionsanstalt att efter erhållet meddelande därom, att lärarinna tillerkänts ersättning enligt § 1 mom. 1 ersättningskungörelsen, till statskontoret lämna uppgift å beloppet av den pensionsavgift, som skall avdragas å ersättningen.

Beträffande övningslärarinna, som erhållit ersättning jämlikt § 1 mom. 3 ersättningskungörelsen, äro särskilda pensioneringsbestämmelser meddelade i kungörelse den 28 juli 1932 (nr 385). Enligt dessa bestämmelser skola för sådan lärarinna pensionsavgifter utgå, såsom om med befattningen varit förenad en tjänstgöring, närmast motsvarande den, som lärarinnan årligen i medeltal haft å sin befattning vid den enskilda skolan under de senaste fem åren före början av skolans avveckling.

I fråga om lärarinna, som erhållit ersättning enligt § 1 mom. 2 ersättningskungörelsen äro däremot särskilda pensionsbestämmelser icke meddelade. För sådan lärarinna gäller jämlikt § 11 i reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt, sådan denna paragraf lyder enligt kungörelse den 18

juni 1926 (nr 246), att hon efter entledigandet icke får erlägga pensionsavgift men kvarstår såsom delägare i anstalten och — med vissa undantag och inskränkningar — bibehåller rätt till pension svarande mot erlagda avgifter. Vad angår pension åt lärarinna av den kategori, varom här är fråga, har 1931 års riksdag i skrivelse nr 263 uttalat, att riksdagen ansåge det vara lämpligast att tillfälle bereddes riksdagen att pröva pensionsfrågorna från fall till fall.

I skrivelse den 8 december 1944 har *direktionen över lärarinnornas pensionsanstalt* anfört bland annat följande.

Från ecklesiastikdepartementet hava till direktionen för kännedom och efterrättelse överlämnats avskrifter av Kungl. Maj:ts brev till statskontoret angående ersättningar jämlikt kungörelsen nr 344/1931 till sammanlagt 77 lärarinnor, därav 7 övningslärarinnor vilka erhållit ersättning på grund av minskad tjänstgöring. I berörda brev har icke angivits jämlikt vilket moment i § 1 av kungörelsen ersättning tillerkänts vederbörande lärarinna. I samtliga de 70 fall, där ersättningen avsett entledigad lärarinna, har direktionen emellertid utgått från att den erhållna avskriften utgjort sådant meddelande, som i § 5 kungörelsen nr 345/1931 sägs, och på grund därav till statskontoret lämnat sådan uppgift om pensionsavgift att avdragas å ersättningen, som enligt sagda paragraf skall lämnas i fråga om lärarinna, vilken tillerkänts ersättning jämlikt § 1 mom. 1 kungörelsen nr 344/1931. De sålunda uppgivna avgiftsbeloppen hava av statskontoret avdragits å ersättningarna samt inlevererats till pensionsanstalten. Därjämte har pensionsanstalten efter rekvisition från statskontoret utbekommit statsbidrag med i § 4 kungörelsen nr 345/1931 angivet belopp för ifrågavarande lärarinnor, dock med undantag för vissa sedan länge sjuklediga lärarinnor, beträffande vilka det kunnat antagas, att statsbidrag till pensionsavgiften icke skulle utgått, därest lärarinnan kvarstått å vederbörande läroanstalts stat. Efter framställning från sådan sjukledig lärarinna har likväl, med hänsyn till bestämmelserna i § 9 reglementet för lärarinnornas pensionsanstalt, sådana dessa bestämmelser lyda enligt kungörelsen nr 246/1926, i en del fall å ersättningen jämväl avdragits ett belopp, motsvarande statsbidraget.

Emellertid har direktionen observerat, att av de 70 entledigade lärarinnorna 15 vid entledigandet icke uppnått en ålder av 50 år. Dessa lärarinnor måste sålunda antagas icke hava uppfyllt den för erhållande av ersättning jämlikt § 1 mom. 1 kungörelsen nr 344/1931 angivna förutsättningen, att vid början av den enskilda läroanstaltens ombildning eller avveckling hava uppnått sagda ålder, varför de uppenbarligen äro att hänföra till den i § 1 mom. 2 avsedda lärarinnekategorien. Möjligt är, att motsvarande gäller även en eller annan av övriga entledigade lärarinnor, som väl vid entledigandet fyllt 50 år men ej uppnått denna ålder vid början av ombildningen eller avvecklingen. I vad mån så är förhållandet har direktionen dock icke kunnat med säkerhet avgöra, enär berörda tidpunkt ej alltid angivits i breven angående ersättningen.

Då beträffande förenämnda 15 lärarinnor avdragen å ersättningarna för pensionsavgifter till lärarinnornas pensionsanstalt och utbetalningarna av statsbidrag onekligen skett utan stöd av gällande författningar, borde rätteligen de under ersättningstiden innehållna avgifterna restitueras och statsbidragen återlevereras. I enlighet med vad 1931 års riksdag uttalat i skrivelse nr 263 borde därjämte, i den mån lärarinna av hithörande kategori från och med den 1 juli det kalenderår, då hon fyller 60 år, blir berättigad till

pension från lärarinnornas pensionsanstalt, grundad på före entledigandet erlagda avgifter, fråga om ytterligare pension i varje särskilt fall underställas riksdagen. Sådant fall inträffar i fråga om en lärarinna — förra lärarinnan vid Linköpings elementarläroverk för flickor Jenny Sofia Matilda Cederström — redan den 1 juli 1945.

Av ifrågavarande 15 lärarinnor hava 2 numera avlidit och 2 erhållit med pensionsrätt förenad befattning vid samrealskola respektive kommunal flickskola. För 5 av återstående 11 lärarinnor hava på grund av deras sjukledighet statsbidrag ej rekvirerats, men för 2 av dessa hava motsvarande belopp enligt deras önskan avdragits å ersättningen.

Genom de verkställda avdragen å ersättningarna för pensionsavgifter till lärarinnornas pensionsanstalt hava emellertid ifrågavarande lärarinnor uppenbarligen bibragts den föreställningen, att de äga tillgodoräkna de avdragna avgiftsbeloppen jämte därå belöpande statsbidrag för pension från anstalten och att pensionsfrågan för dem därigenom blivit definitivt ordnad, såvitt angår tid, under vilken de åtnjutit ersättning Vid sådant förhållande synes det pensionsanstalten önskvärt att låta bero vid de vidtagna åtgärderna, vilka i sak inneburit tillämpning av kungörelsen nr 345/1931 jämväl å de lärarinnor, vilka erhållit ersättning jämlikt § 1 mom. 2 kungörelsen nr 344/1931. För det fall att giltighetstiden för sistnämnda kungörelse utsträckes efter den 1 juli 1945, synes sådan tillämpning böra ske även i fortsättningen. Härför lärer dock riksdagens medgivande erfordras. Lämnas sådant medgivande, vilket torde få anses i viss mån motiverat jämväl med hänsyn till den pensionsrätt, som jämlikt 1932 års riksdags beslut tillerkänts övningslärarinnor med ersättning enligt § 1 mom. 3 kungörelsen nr 344/1931, torde lärarinnorna bliva skäligen tillgodosedda i pensionshänseende, varför prövning av pensionsfrågan beträffande varje särskild lärarinna icke synes behöva ifrågakomma.

På grund av vad sålunda anförts får pensionsanstalten hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att medgiva, att kungörelsen nr 345/1931 får, räknat från tidpunkten för kungörelsens ikraftträdande, äga tillämpning å lärarinnor, som tillerkänts ersättning jämlikt § 1 mom. 2 kungörelsen nr 344/1931.

Statskontoret har i ett den 5 januari 1945 avgivet yttrande över direktionens framställning anfört följande.

Då, såsom direktionen för lärarinnornas pensionsanstalt framhållit, vid utbetalning av ersättning åt lärarinnor vid statsunderstödda enskilda läroanstalter enligt kungörelsen nr 344/1931 pensionsavgifter kommit att innehållas för samtliga dessa lärarinnor, vare sig de varit ersättningsberättigade enligt § 1 mom. 1 eller § 1 mom. 2 nämnda kungörelse, vill statskontoret i likhet med direktionen förorda, att Kungl. Maj:t utverkar riksdagens medgivande till att vid sagda åtgärder måtte få bero samt att i anslutning därtill kungörelsen nr 345/1931 måtte jämväl få äga tillämpning å ifrågavarande lärarinnor, som tillerkänts ersättning enligt § 1 mom. 2 kungörelsen nr 344/1931.

Statskontoret finner sig däremot med hänsyn till 1931 års riksdags beslut icke böra tillstyrka att, på sätt direktionen även föreslagit, kungörelsen nr 345/1931 erhåller tillämpning å lärarinnor, vilka vid en fortsatt avveckling av statsunderstödda enskilda läroanstalter erhålla ersättning enligt förenämnda författningsrum. Pensionsfrågan för dem torde alltså i enlighet med riksdagens mening böra prövas av riksdagen från fall till fall.

Vid ärendets behandling i statskontoret anförde föredraganden, *statskommissarien E. Björn,* skiljaktig mening och förklarade sig anse, att statskontoret helt bort ansluta sig till den av direktionen över anstalten i ärendet gjorda hemställan, enär det vore skäligt, att samtliga lärarinnor, som tillerkänts eller tillerkändes ersättning enligt § 1 mom. 2 kungörelsen nr 344/1931, finge möjlighet att, i likhet med de enligt mom. 1 och 3 av samma paragraf ersättningsberättigade, genom fortsatt avgiftsbetalning sörja för upprätthållandet av den i lärarinnornas pensionsanstalt en gång vunna pensionsrätten.

Skolöverstyrelsen har i yttrande den 15 januari 1945 anslutit sig till vad direktionen över lärarinnornas pensionsanstalt hemställt i ärendet.

Föredraganden.

I likhet med myndigheterna anser jag rimligt, att i de fall, där de i kungörelsen den 9 oktober 1931 (nr 345) meddelade föreskrifterna om pensionsavgift felaktigt kommit att tillämpas även å lärarinna, som erhållit ersättning jämlikt § 1 mom. 2 ersättningskungörelsen, låta vid de vidtagna åtgärderna bero. Detta synes lämpligen kunna ske på det sätt, att förstnämnda kungörelse i dess helhet göres tillämplig å ifrågavarande lärarinnor. Vad angår frågan om bestämmelserna böra få gälla jämväl för framdeles inträffande ersättningsfall må erinras, att 1931 års riksdag ansåg, att pensionsfrågan för de nu avsedda lärarinnorna borde föreläggas riksdagen från fall till fall. Detta uttalande tillkom emellertid närmast på grund av att beslutanderätten i dylika ärenden enligt propositionen i ämnet föreslagits skola tillkomma Kungl. Maj:t och synes icke innebära ett avvisande i princip av tanken på generella bestämmelser. Det är vidare att märka, att redan vid 1932 års riksdag en uppmjukning skedde av de ursprungliga föreskrifterna såtillvida som särskilda pensionsbestämmelser utfärdades för lärarinna med ersättning enligt § 1 mom. 3 ersättningskungörelsen. Härtill kommer att antalet framdeles inträffande fall av ersättningar enligt § 1 mom. 2 torde komma att bliva jämförelsevis ringa. Med hänsyn till det anförda anser jag mig kunna biträda det av direktionen över lärarinnornas pensionsanstalt framförda förslaget att meddela generella pensionsbestämmelser för samtliga lärarinnor med ersättning enligt sistnämnda moment.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

> att bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordade grunder, utfärda erforderliga föreskrifter angående pensionering av lärarinnor, som tillerkänts ersättning jämlikt § 1 mom. 2 kungörelsen den 9 oktober 1931 (nr 344).

Vad föredraganden under punkterna 1:o och 2:o hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämma, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Ivar Löfqvist.

457279. Stockholm, Isaac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1945.